DOI: https://doi.org/10.32782/city-development.2026.3-22
УДК 330.341.1:338.43:332.2(477):339.92(4)

ІННОВАЦІЇ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ: ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЕКТОРУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Ребрина Анна Миколаївна
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу
Київський національний торговельно-економічний університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6437-0033

Дмитрієв Гліб Володимирович
здобувач третього рівня вищої освіти
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»
ORCID: https://orcid.org/0009-0003-8175-7071

Сидоренко Юрій Васильович
здобувач третього рівня вищої освіти
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-6212-4418

Анотація. У статті досліджено інноваційні напрями розвитку аграрного сектору України в контексті європейської інтеграції та сталого розвитку сільських територій. Проаналізовано наслідки земельної реформи, трансформацію землекористування, концентрацію земельних ресурсів, скорочення зайнятості сільського населення, обмежений доступ власників земельних паїв до фінансування, техніки, дорадчих послуг, логістичної інфраструктури та організованих ринків збуту. Встановлено, що експортно-сировинна спеціалізація аграрного виробництва, домінування орендної моделі та недостатній розвиток переробки не забезпечують повністю соціальної інклюзивності, належних доходів населення й збалансованого використання природних ресурсів. Узагальнено міжнародний досвід блочного фермерства як організаційно-економічної моделі, що поєднує ефект масштабу з участю дрібних виробників, технологічним супроводом, контрактними відносинами та гарантованим збутом продукції. Обґрунтовано доцільність створення в Україні інноваційних аграрних виробничо-логістичних блоків на засадах добровільного об'єднання земельних ділянок без припинення права приватної власності. Запропонована модель передбачає спільне використання техніки, точне землеробство, цифровий моніторинг, дорадчий супровід, розвиток зберігання, післязбиральної доробки, переробки та логістики. Її впровадження сприятиме підвищенню доходів власників паїв, створенню робочих місць, розвитку сімейного фермерства, виробництву продукції з високою доданою вартістю та наближенню аграрного сектору України до європейських принципів сталого, інноваційного й інклюзивного розвитку.

Ключові слова: інновації, аграрний сектор, європейська інтеграція, сталий розвиток, сільські території, земельні паї, сімейне фермерство, блочне фермерство, виробничо-логістична інтеграція, сільськогосподарська кооперація, аграрна логістика, інклюзивне землекористування.

Актуальність проблеми. Після здобуття незалежності одним із визначальних стратегічних орієнтирів розвитку України стала європейська інтеграція, що передбачає поступове наближення національної економічної, інституційної та регуляторної систем до принципів і стандартів Європейського Союзу. В аграрному секторі реалізація європейського вектору пов'язана не лише з адаптацією законодавства, а й із запровадженням технологічних, організаційних, управлінських та соціальних інновацій, спрямованих на підвищення ефективності використання природних і виробничих ресурсів, екологізацію сільськогосподарського виробництва, забезпечення зайнятості сільського населення та збалансований розвиток сільських територій.

Важливою складовою європейської моделі аграрного розвитку є інклюзивність, що передбачає створення рівних можливостей для участі сільського населення у виробничій і підпри-

© Ребрина А. М., Дмитрієв Г. В., Сидоренко Ю. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

ємницькій діяльності, справедливий доступ до земельних, фінансових, матеріально-технічних та інформаційних ресурсів, а також до організованих каналів реалізації продукції. Водночас результати трансформації аграрного сектору України свідчать про істотні розбіжності між задекларованими принципами інклюзивного розвитку та фактичними соціально-економічними наслідками земельної реформи. Значна частина власників земельних часток (паїв) не змогла сформувати економічно життєздатні фермерські господарства, унаслідок чого переважна частина земель була передана в оренду великим сільськогосподарським підприємствам.

Зазначена ситуація зумовлена комплексною взаємодією інституційних, економічних, технологічних та ринкових чинників. До них належать недостатній рівень розвитку виробничої та логістичної інфраструктури, обмежений доступ дрібних товаровиробників до фінансування, сучасних технологій, дорадчих послуг і ринків збуту, а також несприятлива кон'юнктура внутрішнього та світового продовольчих ринків. За таких умов особливої актуальності набуває дослідження інноваційних організаційно-економічних моделей, здатних поєднати переваги масштабного виробництва з економічною самостійністю та зайнятістю дрібних землевласників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Європейський вектор розвитку аграрного сектору України передбачає формування сталої моделі сільського господарства, заснованої на збалансуванні економічних, соціальних та екологічних складових. Основні напрями адаптації національного аграрного сектору до вимог ЄС визначено Стратегією розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року [1]. Водночас попередні стратегічні документи не завжди забезпечували системне узгодження складових сталого розвитку та послідовність їх реалізації, наслідком чого стали скорочення зайнятості сільського населення, занепад сільських територій і поширення несталих форм землекористування. Тому особливої актуальності набувають дослідження організаційних, технологічних та інституційних інновацій, здатних забезпечити інклюзивний розвиток аграрного сектору.

У чинній Стратегії одним із пріоритетів державної аграрної політики визначено забезпечення продовольчої безпеки на світовому ринку [1]. Проте реалізація цього завдання має поєднуватися з розвитком малого і середнього фермерства, підвищенням зайнятості та забезпеченням рівного доступу виробників до ресурсів і ринків збуту. Міжнародний досвід свідчить, що дрібні господарства площею до 2 га та середні господарства площею 2–50 га характеризуються вищим рівнем зайнятості, а в розрахунку на одиницю земельної площі виробляють відповідно у 5 та 2,4 рази більшу вартість продовольства, ніж великі господарства [2; 3]. Це підтверджує доцільність упровадження інноваційних механізмів кооперації, контрактного виробництва, спільного використання техніки та інтеграції малих виробників у ланцюги створення доданої вартості.

Важливе місце в наукових публікаціях посідає проблема недостатнього розвитку аграрної логістики. До 2022 року експортна інфраструктура була відносно сформованою для зернових та олійних культур, однак в інших продуктових сегментах інфраструктурні обмеження залишилися. Зокрема, Т.П. Лозова зазначає наявність розривів між виробництвом, зберіганням, переробкою та реалізацією плодово-ягідної продукції [4]. Отже, розвиток сховищ, систем післязбиральної доробки, цифрового простежування та організованих каналів збуту є необхідною умовою інноваційної модернізації аграрного сектору.

Окремий напрям досліджень стосується трансформації земельних відносин. В Україні частка орендованих земель у загальній площі землекористування сільськогосподарських підприємств досягла 97% [5]. Окремі українські та зарубіжні науковці пов'язують поширення оренди, концентрацію земель і формування агрохолдингів із тривалим мораторієм на продаж сільськогосподарських земель [6; 7; 8]. Водночас зазначені процеси були зумовлені також обмеженим доступом дрібних землевласників до фінансування, техніки, знань, дорадчих послуг, логістичної інфраструктури та гарантованих ринків збуту.

Альтернативною інноваційною моделлю організації виробництва є блочне фермерство, яке набуло поширення в окремих країнах Африки та Азії. Воно передбачає об'єднання дрібних виробників у цілісні виробничі масиви, централізоване використання техніки, застосування сучасних технологій, дорадчий супровід і контрактну реалізацію продукції. Дослідження засвідчують вищу ефективність такої моделі порівняно з розпорошеним виробництвом [9, 10, 11]. Натомість в Україні основними варіантами використання земельних паїв упродовж тривалого часу залишалися їх продаж або передання в оренду [12; 13].

О. Юхновський відзначає зростання зацікавленості власників паїв у самостійному господарюванні [14]. Однак цьому перешкоджають інституційні та ринкові бар'єри, зокрема застосування прихованих механізмів довгострокового закріплення прав на землю [15] і порушення умов виплати орендної плати [16].

А. Мартин також звертає увагу на формування Земельним банком великих земельних лотів,

недоступних для дрібних і середніх підприємств [17]. Узагальнення розглянутих публікацій свідчить, що реалізація європейського вектору розвитку аграрного сектору потребує комплексного запровадження технологічних, організаційних, логістичних та інституційних інновацій, орієнтованих на підтримку фермерства, інклюзивне землекористування та сталий розвиток сільських територій.

Метою статті є системний аналіз реформування аграрного сектору України, визначення соціально-економічних, інституційних і ринкових чинників його сучасного розвитку та обґрунтування перспектив упровадження блочного фермерства як інноваційної моделі сталого розвитку відповідно до європейських орієнтирів.

Результати дослідження. У 2024 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 р. № 1163-р було схвалено Стратегію розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затверджено операційний план заходів з її реалізації у 2025–2027 роках, метою якої є зокрема підготовка аграрного сектору до вступу України до Європейського Союзу, забезпечення сталого розвитку сільського господарства і сільських територій, а також створення передумов для формування конкурентоспроможного, стійкого та диверсифікованого аграрного сектору [1].

Так, до пріоритетних завдань державної політики віднесено диверсифікацію логістичної інфраструктури, розширення альтернативних маршрутів експорту сільськогосподарської продукції та продовольства, відновлення функціонування і подальший розвиток портової галузі як важливої складової реалізації експортного потенціалу аграрного сектору та забезпечення продовольчої безпеки на світовому ринку [1]. Така орієнтація продовжує сформований упродовж останніх 15–20 років експортно спрямований підхід до розвитку сільського господарства, у межах якого Україна розглядається як один із вагомих постачальників продовольства на світовий ринок. Водночас, з огляду на те, що частка України у світовому експорті аграрної продукції становить близько 1,5%, доцільним є критичне оцінювання відповідності глобальних експортних амбіцій реальному місцю держави на світовому продовольчому ринку та внутрішнім завданням сталого, інноваційного й інклюзивного розвитку аграрного сектору.

Досягнення параметрів сталого розвитку є необхідною передумовою європейської інтеграції України та посилення її ролі у забезпеченні світової продовольчої безпеки. Відповідно до підходу ФАО, стале сільське господарство має задовольняти потреби сучасного покоління без обмеження можливостей майбутніх поколінь, поєднуючи економічну ефективність, соціальну відповідальність та екологічну збалансованість [18]. Це передбачає забезпечення продуктивної зайнятості й належного рівня доходів сільського населення, збереження природного середовища та прибутковість виробництва відповідно до внутрішнього і зовнішнього попиту.

Соціальну складову сталого розвитку доцільно розглядати в контексті земельної реформи. Відповідно до Указу Президента України № 720/95 від 8 серпня 1995 р. 27,5 млн га земель колишніх колективних господарств було розподілено на земельні частки, сертифікати на які отримали майже 7 млн осіб. Об'єднання кількох паїв у межах одного домогосподарства створювало потенційні передумови для формування сімейних ферм, співмірних із європейськими господарствами, серед яких у 2023 р. 63% мали площу до 5 га, а 93% належали до сімейного типу [19]. Подальше законодавче врегулювання дало власникам сертифікатів можливість отримати земельні ділянки в натурі, водночас близько 27 тис. перших фермерів одержали 500 тис. га на праві постійного користування, які досі не були передані їм у власність [20].

Світова практика підтверджує вагому роль малого і середнього фермерства. Із приблизно 570 млн ферм 85% мають площу до 2 га та обробляють 12% сільськогосподарських угідь світу [2], забезпечуючи близько 35% вартості світового продовольства [3]. На середні ферми площею 2–50 га припадає 14% господарств, 16% земель і 20–25% вартості продовольства, тоді як великі господарства контролюють 70–75% угідь, але виробляють лише 40–45% його вартості [3]. Відповідно, дрібні та середні ферми в розрахунку на одиницю земельної площі виробляють приблизно у 5 та 2,4 рази більше вартості продовольства, ніж великі.

Проведене групування 95 країн також засвідчило, що у 2021 р. вартість валової продукції та доданої вартості на гектар у країнах із середнім розміром господарств 10–100 га була у 2–6 разів вищою, ніж у країнах із переважанням ферм площею понад 100 га. За високої щільності населення, обмежених можливостей зайнятості поза сільським господарством і значної трудової міграції найбільш доцільною є спеціалізація малих господарств на трудомістких та інтенсивних видах рослинницької і тваринницької продукції [21].

Можливості швидкого виходу України на світові продовольчі ринки та формування ефективних фермерських господарств значною мірою залежали від розвитку експортної логістики. На початку реформування пропускна спроможність інфраструктури для експорту зернових та олійних культур не перевищувала 10 млн т на рік.

У 1997 р. потужність українських портових терміналів становила 51,9 млн т [22], а рівня понад 100 млн т на рік було досягнуто лише через два десятиліття завдяки масштабним інвестиціям українських і переважно міжнародних компаній у будівництво портових терміналів та сучасних елеваторів. Отже, на початковому етапі земельної реформи логістичні обмеження істотно звужували можливості дрібних виробників щодо виходу на зовнішні ринки.

Структура аграрного експорту також визначала потребу в транспортних і портових потужностях. У 2021 р. у Новій Зеландії, де на продукцію тваринництва припадало 70,9% продовольчого експорту, для отримання 1 тис. дол. США валютної виручки експортувалося 0,26 т продукції. В Україні частка продукції тваринництва становила лише 4,64%, а на 1 тис. дол. США виручки припадало 2,54 т експортованої продукції, тобто у 9,8 рази більше. За ресурсомісткості, аналогічної новозеландській, для отримання у 2021 р. експортної виручки обсягом 26,47 млрд дол. США Україні було б достатньо експортувати 6,88 млн т продовольства [(26,47 × 0,26)] замість 67,3 млн т. Це дало б змогу майже вдесятеро скоротити потребу в транспортній і портовій інфраструктурі та зменшити вивезення поживних речовин із сільськогосподарською продукцією, обсяг якого перевищував 1 млн т азоту, фосфору й калію.

Після 1991 р. в Україні відбувалося скорочення тваринництва на тлі нарощування виробництва та експорту зернових і олійних культур. Унаслідок цього частка тваринницької продукції в аграрній експортній виручці зменшилася з 26,8% у 2000 р. до 4,6% у 2021 р. Недостатній технологічний рівень молочних ферм і переробних підприємств обмежував можливості виходу на зовнішні ринки та спричинив звуження виробництва до потреб внутрішнього споживання і незначного експорту. У 2024 р. порівняно з 1990 р. поголів'я корів скоротилося у 7,4 разів, молодняка великої рогатої худоби майже у 20 разів, а виробництво молока у 3,4 рази, до 7,2 млн т, з яких на промислову переробку надходило менше 5 млн т. Подальша модернізація молокопереробних потужностей значною мірою здійснювалася за участю іноземного капіталу, внаслідок чого до 30% збережених потужностей із виробництва якісної молочної продукції перейшло під контроль міжнародних корпорацій.

Як зазначає Т.П. Лозова, вітчизняний ринок плодово-ягідної продукції залишається низькорозвиненим і характеризується розривами товаропотоків між виробництвом, зберіганням, післязбиральною доробкою та реалізацією [4]. Дефіцит фруктосховищ, значні післязбиральні втрати та домінування посередницьких структур, які охоплюють близько 70% товарообороту, обмежують доступ виробників до прибуткових ланок збуту, спричиняють нерівномірний розподіл доданої вартості та знижують стимули до нарощування виробництва.

Недостатній розвиток ринкової та експортної інфраструктури фактично унеможливив формування ефективних господарств значною частиною власників земельних паїв. Водночас рекомендації щодо створення державної експортної корпорації, здатної конкурувати з міжнародними торговельними структурами, не були реалізовані [23]. Особливо негативно це позначилося на виробниках овочевої, плодово-ягідної, баштанної та іншої продукції, вирощування якої могло бути ефективним у малих господарствах.

У результаті понад 90% земельних паїв було передано в оренду великим аграрним підприємствам. Частка орендованих земель у структурі землекористування сільськогосподарських підприємств досягла 93% [6], а за даними Кабінету Міністрів України 97% [5]. Це свідчить про фактичне відсторонення значної частини сільського населення від самостійного використання належних йому земельних ресурсів і посилення концентрації землекористування.

Окремі українські та зарубіжні дослідники пов'язують поширення орендного землекористування й укрупнення сільськогосподарських підприємств із тривалим мораторієм на продаж земель сільськогосподарського призначення [6]. На їхню думку, масштабна оренда зумовила концентрацію землекористування та формування господарств площею в сотні тисяч гектарів [7]. Водночас оцінки потенційних економічних втрат від мораторію, зокрема недоотримання Україною 62,4 млрд дол. США та 86 млрд грн орендних платежів, потребують критичного аналізу, оскільки не враховують комплексного впливу інституційних, інфраструктурних і ринкових чинників [8].

Однією з ключових соціальних проблем аграрної трансформації стало різке скорочення зайнятості сільського населення: з 4,9 млн осіб у 1991 р. до 448,4 тис. найманих працівників у 2021 р. Водночас до зайнятих у сільському господарстві статистично зараховували близько 2,2 млн осіб, які працювали переважно в особистих селянських господарствах. За даними обстеження за формою № 1-село, у 2014 р. із 3,59 млн зайнятих у сільському господарстві 3,18 млн працювали лише в особистих господарствах, а близько 2 млн осіб додатково працювали поза місцем проживання.

У 2021 р. господарства населення реалізували продукції на 68,6 млрд грн, що в розрахунку на одного члена сім'ї становило близько 540 грн на місяць, або лише 9% мінімальної заробітної плати та 4,6% середньої оплати праці в сільському гос-

подарстві. Навіть за розрахунку на сім'ю з трьох осіб відповідний дохід не перевищував 866 грн на одного члена сім'ї. Це свідчить, що формальне віднесення 2,2 млн осіб до зайнятого населення не відповідає критерію продуктивної зайнятості та потребує реалізації державної політики зі створення робочих місць у сільській місцевості.

Поглиблення концентрації сільськогосподарських земель за домінування зерново-олійної спеціалізації сприяє подальшому зниженню потреби аграрного виробництва в трудових ресурсах. Раніше прогнозоване створення 78 тис. фермерських господарств із середньою площею землекористування близько 400 га [24] фактично було заміщене моделлю зосередження великих земельних масивів у декількох сотнях агрохолдингів. Така структура землекористування посилює депопуляцію та соціально-економічний занепад сільських територій, а також підвищує екологічні ризики, зумовлені масштабним монокультурним виробництвом.

Станом на початок листопада 2021 р. з обліку було виключено 542 сільські населені пункти із 28372 [25]. За даними форми № 1-село, у 11,8 тис. сіл проживало менше 25 учнів, а у 14,2 тис. населених пунктів менше 300 жителів, що створює загрозу закриття шкіл, медичних пунктів і подальшого зникнення сільських поселень. Отже, низький рівень продуктивної зайнятості, недостатні доходи населення та депопуляція сільських територій свідчать про невідповідність сформованої моделі аграрного розвитку принципам соціальної інклюзивності та сталого розвитку.

Недостатній розвиток логістики, обмежений внутрішній попит на продовольство, надлишок земельних ресурсів, а також відсутність контрактного фермерства, кооперації, вертикальної інтеграції та професійних організацій істотно обмежили доступ власників паїв до внутрішніх і зовнішніх ринків. Наслідком цього стало масове передання землі та виробничих активів в оренду. Про нерівність ринкового доступу свідчить значна диференціація цін реалізації: за основними видами продукції вони відрізняються між групами підприємств у 1,5–3 рази, що перевищує відмінності, зумовлені якістю. Отже, українська модель реформування, попри безоплатне передання селянам землі та майна, не забезпечила належного організаційного, технологічного й ринкового супроводу, що призвело до згортання самостійного господарювання та втрати частини виробничої інфраструктури.

Альтернативним підходом є блочне фермерство це модель об'єднання дрібних виробників у цілісні виробничі масиви. Її впровадження розпочалося в 1970-х роках у Лесото, а з 2000-х років поширилося в низці країн Африки та Азії. За результатами досліджень, така форма організації виробництва забезпечує в середньому на 75% вищу продуктивність порівняно з моделлю розпорошених виробників [9].

Блочне фермерство передбачає придбання або оренду земельного масиву, його поділ на менші ділянки, централізоване забезпечення технікою, ресурсами, зрошенням, переробкою та збутом. Об'єднання ділянок площею від 30 га до 7 тис. га дає змогу реалізувати ефект масштабу, зменшити витрати на ресурси та організувати професійний технологічний супровід. Спеціалізація виробництва визначається природно-кліматичними умовами, попитом переробних підприємств і місцевих ринків, а застосування сівозмін та органічних добрив сприяє відновленню ґрунтів [10]. На відміну від української моделі, за якої власники паїв отримали ресурси, але не мали доступу до фахівців і ринків, блочне фермерство поєднує землю, капітал, технології, контрактні відносини та гарантований збут.

Показовим є досвід компанії ABAAS у Нігерії, яка поєднує виробництво касави з її промисловою переробкою, володіє близько 5 тис. га землі та орендує ще близько 2 тис. га. Урожайність касави в межах блочної моделі становить близько 20 т/га проти 9,5 т/га у звичайних фермерів, а рівень товарності досягає 100% за майже повної відсутності післязбиральних втрат [11]. У різних країнах ця модель реалізується через спільний обробіток земель, оренду, збереження права власності за селянами або державне виділення ділянок молодим фермерам. Її розвиток також сприяє впровадженню точного землеробства, дронів і супутникового моніторингу, що посилює технологічну модернізацію та цифровізацію сільських територій.

Упродовж років незалежності основними способами розпорядження земельними паями для їх власників залишалися продаж або передання в оренду [12; 13]. Водночас, як зазначає О. Юхновський, дедалі більше власників відмовляються від орендної моделі та прагнуть самостійно обробляти землю [14]. Реалізацію таких намірів ускладнюють інституційні й ринкові бар'єри, зокрема застосування прихованих механізмів довгострокового закріплення прав на земельні ділянки [15] та невиплата орендної плати власникам, які відмовляються продовжувати договори [16].

Розвиток самостійного фермерства також стримується недостатністю організаційної, фінансової, управлінської та дорадчої підтримки. Запропоновані рекомендації часто не враховують реальних можливостей власників паїв. Зокрема, вимога поєднувати виробництво сільськогосподарської продукції з її переробкою [26] потребує значних інвестицій, доступу до техніки, контрактних відно-

син і гарантованих каналів збуту. Водночас недостатньо розвиненими залишаються кооперація, організації виробників, професійні об'єднання та організовані оптові ринки.

Додатковим обмеженням є формування Земельним банком великих земельних лотів, економічно недоступних для малих і середніх суб'єктів господарювання. У зв'язку із цим А. Мартин обґрунтовує необхідність застосування гнучкіших підходів до визначення розмірів таких лотів [17]. Отже, розширення можливостей власників паїв потребує комплексної системи підтримки, що поєднуватиме доступ до землі, фінансування, кооперації, технологій, дорадчих послуг і ринків збуту.

З огляду на виявлені інституційні, виробничі, логістичні та соціальні проблеми перспективним напрямом інноваційного розвитку аграрного сектору України може стати створення інноваційних аграрних виробничо-логістичних блоків. Запропонована модель (рис. 1) передбачає добровільне об'єднання земельних ділянок власників паїв у цілісні виробничі масиви без припинення права приватної власності на землю. На відміну від традиційної оренди, власники паїв матимуть можливість брати участь у виробничій діяльності, управлінні об'єднанням і розподілі створеної доданої вартості. Управління блоком доцільно здійснювати через сільськогосподарський кооператив, організацію виробників або спеціалізованого оператора, обраного учасниками на прозорих конкурсних засадах.

Інноваційність такої моделі полягає в інтеграції земельних, технологічних, фінансових і логістичних ресурсів. У межах виробничо-логістичного блоку передбачається спільне використання сільськогосподарської техніки, застосування точного землеробства, цифрового обліку земельних ділянок, супутникового моніторингу та безпілотних технологій. Одночасно мають створюватися спільні потужності для зберігання, післязбиральної доробки, переробки й транспортування продукції, а її реалізація здійснюватиметься на основі довгострокових контрактів із переробними підприємствами, торговельними мережами та експортерами. Це сприятиме зниженню виробничих і трансакційних витрат, скороченню післязбиральних втрат, обмеженню залежності від посередників та забезпеченню справедливішого розподілу доходів між учасниками ланцюга створення доданої вартості.

Запропонована модель поєднує організаційні переваги зарубіжного досвіду блочного фермерства [9; 10; 11] із принципами європейської кооперації, інклюзивного землекористування та сталого розвитку. Водночас її необхідно адаптувати до українських умов шляхом законодавчого захисту прав власників паїв, запровадження прозорих механізмів управління, пільгового кредитування та державного співфінансування спільної виробничої й логістичної інфраструктури. Спеціалізацію аграрних блоків доцільно спрямовувати на виробництво трудомісткої продукції з високою доданою вартістю, зокрема овочів, плодів, ягід, молочної та іншої тваринницької продукції.

Створення інноваційних аграрних виробничо-логістичних блоків дасть змогу поєднати ефект масштабу зі збереженням економічної самостійності власників земельних ділянок, розширити доступ малих виробників до технологій і ринків збуту, створити нові робочі місця та підвищити доходи сільського населення. Застосування сівозмін, точного землеробства й цифрового екологічного моніторингу також сприятиме зниженню ризиків монокультурного виробництва, відновленню родючості ґрунтів та наближенню аграрного сектору України до європейських принципів сталого, інноваційного й інклюзивного розвитку.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що реалізація європейського вектору розвитку аграрного сектору України потребує не лише адаптації нормативно-правового середовища до вимог Європейського Союзу, а й системної трансформації сформованої моделі сільськогосподарського виробництва. Її сучасний стан характеризується домінуванням орендного землекористування, концентрацією земель у великих аграрних підприємствах, переважанням зерново-олійної експортної спеціалізації, недостатнім розвитком переробки, логістики й організованих каналів збуту, а також обмеженими можливостями власників земельних паїв щодо самостійного господарювання.

Встановлено, що результати земельної реформи були зумовлені не лише особливостями правового режиму обігу сільськогосподарських земель, а й сукупністю інституційних, технологічних, інфраструктурних і ринкових чинників. Власники паїв отримали земельні та майнові ресурси, проте не були забезпечені належним доступом до фінансування, сучасної техніки, професійного супроводу, переробних потужностей, логістичної інфраструктури та гарантованих ринків збуту. Наслідками стали масове передання земель в оренду, скорочення продуктивної зайнятості, низькі доходи сільського населення, депопуляція сільських територій і поглиблення диспропорцій між економічною, соціальною та екологічною складовими сталого розвитку.

Обґрунтовано, що подальша орієнтація аграрного сектору переважно на експорт сировинної продукції не забезпечує повною мірою реалізації його соціально-економічного потенціалу. Підвищення конкурентоспроможності сільського госпо-

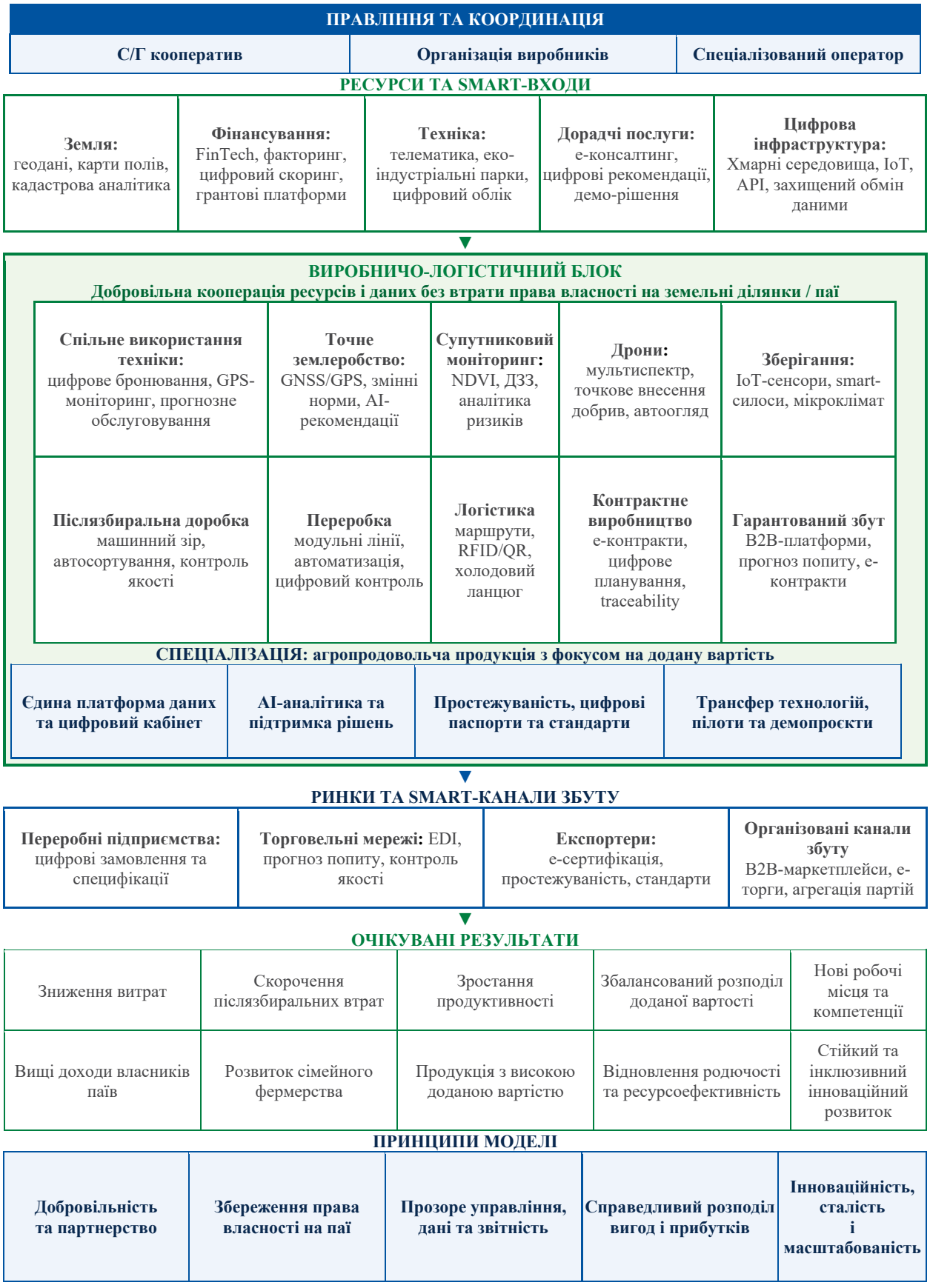

Рисунок 1 – Модель аграрної виробничо-логістичної інтеграції з використанням інноваційних технологій

Джерело: складено авторами

дарства має здійснюватися через диверсифікацію виробництва, розвиток тваринництва, переробки та виробництва продукції з високою доданою вартістю, удосконалення логістики, скорочення післязбиральних втрат і розширення участі малих та середніх виробників у ланцюгах створення вартості. Особливого значення набуває підтримка трудомістких видів рослинницької і тваринницької продукції, здатних забезпечити зайнятість і належний рівень доходів сільського населення.

Узагальнення міжнародного досвіду підтвердило перспективність блочного фермерства як організаційно-економічної моделі, що поєднує ефект масштабу з участю дрібних виробників, централізованим технологічним супроводом, контрактними відносинами, спільним використанням ресурсів і гарантованим збутом продукції. Водночас безпосереднє перенесення зарубіжної практики в Україну є недоцільним без її адаптації до національних умов, особливостей земельної власності, структури аграрного виробництва та потреб сільських громад.

За результатами дослідження запропоновано інноваційну модель аграрної виробничо-логістичної інтеграції, яка передбачає добровільне об'єднання земельних ділянок власників паїв у виробничі масиви без припинення права приватної власності. Її ключовими елементами є спільне використання техніки, точне землеробство, цифровий облік і моніторинг земель, дорадчий супровід, створення спільних потужностей для зберігання, післязбиральної доробки, переробки та логістики, а також контрактна реалізація продукції через організовані канали збуту. Така модель дає змогу поєднати переваги великомасштабного виробництва з економічною самостійністю власників земельних ділянок і забезпечити справедливіший розподіл створеної доданої вартості.

Практична реалізація запропонованої моделі потребує законодавчого захисту прав власників паїв, прозорих механізмів управління, розвитку сільськогосподарської кооперації та організацій виробників, доступного кредитування, державного співфінансування виробничої й логістичної інфраструктури, а також формування системи довгострокових контрактів із переробними підприємствами, торговельними мережами та експортерами. Її впровадження сприятиме створенню робочих місць, підвищенню доходів сільського населення, розвитку сімейного фермерства, технологічній модернізації виробництва, відновленню родючості ґрунтів і зниженню екологічних ризиків.

Отже, наближення аграрного сектору України до європейських принципів сталого, інноваційного та інклюзивного розвитку має ґрунтуватися на переході від переважно орендно-сировинної моделі до інтегрованої виробничо-логістичної системи, у якій власники земельних паїв стають не лише орендодавцями, а повноправними учасниками виробництва, управління та розподілу економічних результатів.

Бібліографічний список:

1. Розпорядження КМУ від 15 листопада 2024 р. № 1163-р «Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках». URL: http://xn--https-ywe//zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text
2. Chapter 3. Global landscape of farms and food production. URL: https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/d5d99685-b925-404f-b457-33a685333a23/content/state-of-food-and-agriculture-2025/food-supply-chains-transformation.html#gsc.tab=0
3. Дрібні фермери виробляють близько третини продовольства в світі. ФАО. URL: https://milkua.info/uk/post/dribni-fermeri-viroblaut-blizko-tretini-prodovolstva-v-sviti-fao
4. Лозова Т. П. Теоретико-методичні основи логістичного розвитку ринку плодово-ягідної продукції України : дис. ... канд. екон. наук. Одеса, 2021. 248 с.; С. 179–182.
5. Постанова КМУ від 7 червня 2017 р. № 413 «Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-%D0%BF#Text
6. Hans-Joachim Linke, Andriy Popov. Reorganization of Agricultural Land Leases as a Tool for Sustainable Land Use: Comparative Insights from Ukraine and Germany. URL: https://www.mdpi.com/2073-445X/14/11/2261
7. Vasyl Kvartiuk, Eduard Bukin, Thomas Herzfeld. For whoever has will be given more? Land rental decisions and technical efficiency in Ukraine. URL: https://sciencedirect.com/science/article/pii/S0264837724002898
8. Ігор Кравцов, Юлія Шишка. Як земельний мораторій робить українців бідними. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelne-agrarne-pravo/yak-zemelniy-moratoriy-robit-ukrayinciv-bidnimi.html
9. Juan Carlo Intriago Zambrano. Block Farming: A new Farming Approach to Improve the Performance of Companies and Smallholder Farmers. URL: https://farmfitinsightshub.org/resources/block-farming-a-new-farming-approach-to-improve-the-performance-of-companies-and-smallholder-farmers
10. Block Farms. URL: https://idh-playbook.s3.eu-central-1.amazonaws.com/farmfit-playbook/assets/G3ebRYgi/idh_ffi_blockfarms_2-9_corr_3.pdf

11. ABAAS SDM Case Report. URL: https://www.idhsustainabletrade.com/uploaded/2020/10/201030-ABAAS-SDM-case-report-PUBLIC-version.pdf
12. Дарина Пшенична. Продати або здати в оренду: який варіант вигідніший для земельних паїв. URL: https://24tv.ua/agro24/zemelniy-pay-vigidnishe-prodati-zdavati-orendu_n3079719
13. Земельний пай 2026: оренда, продаж, ціни, податки, оформлення. URL: https://atocentr.sumy.ua/?p=14365
14. Визначено, скільки землевласників самотужки оброблять паї. URL: https://superagronom.com/news/10894-viznacheno-skilki-zemlevlasnikiv-samotujki-obroblyat-payi
15. Василь Розтрьопа. Як агрохолдинги «забирають» паї на десятки років: адвокати розкрили приховані схеми. URL: https://24tv.ua/agro24/riziki-dogovoriv-orendi-zemli-agroholdingami-yak-zahistiti-pay_n3097033
16. Віталій Назаренко. Агрохолдинг відмовляється платити пайовикам і посилає їх до суду. URL: https://che.cn.ua/index.php/economy/item/719-ahrokholdynh-vidmovliaietsia-platyty-paiovykam-i-posylaie-ikh-do-sudu/
17. Андрій Мартин. Щоб Земельний банк був не лише інструментом генерації доходу, потрібно гнучкіше підходити до розміру лотів. URL: https://agropolit.com/interview/1067-andriy-martin-schob-zemelniy-bank-buv-ne-lishe-instrumentom-generatsiyi-dohodu-potribno-gnuchkishe-pidhoditi-do-rozmiru-lotiv
18. Що таке стале сільське господарство? URL: http//www.kuhn.ua/ahrarni-innovatsiyi/typy-silskoho-hospodarstva/stale-silske-hospodarstvo/stale-silske-hospodarstvo-vyznachennya-arhumentovanoyi-modeli-vyrobnytstva#:~:text=%D0%92%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1
19. Farms and farmland in the European Union – statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Farms_and_farmland_in_the_European_Union_-_statistics
20. Перші фермери України досі не можуть оформити землю, яку обробляють із 1990-х. URL: https://agronews.ua/news/pershi-fermery-ukrayiny-dosi-ne-mozhut-oformyty-zemlyu-yaku-obroblyayut-iz-1990-h/
21. Калінчик М. В., Могильний О. М., Матвієнко А. П. Другий етап відкриття ринку селянських земель в Україні: наслідки для сталого розвитку аграрного виробництва і сільських територій. *Формування ринкових відносин в Україні.* Київ. 2024. № 2 (273). С. 34–44.
22. Ярощук О., Білоусова Н. Вузьке горлечко українських портів, або Як не згноїти рекордні врожаї. URL: https://agropolit.com/spetsproekty/317-vuzke-gorlechko-ukrayinskih-portiv-abo-yak-ne-zgnoyiti-rekordni-vrojayi
23. Освоєння ринку і ринкових відносин в агропромисловому комплексі України (Матеріали українсько-німецького семінару економісті аграрників, Київ, 15–22 жовтня 1991 р.). Київ : УкрІНТЕІ, 1992. 252 с.
24. Калінчик М. В. Наукові основи економічної адаптації сільського господарства до навколишнього середовища. Київ : Агропромсистема, 1997. 263 с.; С. 112.
25. Мертві села України: рейтинг регіонів за кількістю вимираючих сіл (списки). URL: https://zemliak.com/reityngy/1389-mertvi-sela-ukrajini-reyting-regioniv-za-kilkistyu-vimirayuchih-sil-spiski
26. Сергій Коновалов. Ключові умови створення фермерського господарства. URL: https://zemfond.net/post/kliuchovi-umovy-stvorennia-fermerskoho-hospodarstva

References

1. Rozporiadzhennia KMU vid 15 lystopada 2024 r. № 1163-r "Pro skhvalennia Stratehii rozvytku silskoho hospodarstva ta silskykh terytorii v Ukraini na period do 2030 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z ii realizatsii u 2025-2027 rokakh". Available at: http://xn--https-ywe//zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text
2. Chapter 3. Global landscape of farms and food production. Available at: https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/d5d99685-b925-404f-b457-33a685333a23/content/state-of-food-and-agriculture-2025/food-supply-chains-transformation.html#gsc.tab=0
3. Dribni fermery vyrobliaiut blyzko tretyny prodovolstva v sviti. FAO. Available at: https://milkua.info/uk/post/dribni-fermeri-viroblaut-blizko-tretini-prodovolstva-v-sviti-fao
4. Lozova T. P. (2021). Teoretyko-metodychni osnovy lohistychnoho rozvytku rynku plodovo-iahidnoi produktsii Ukrainy : dys. ... kand. ekon. nauk. Odesa, 248 s.; S. 179–182.
5. Postanova KMU vid 7 chervnia 2017 r. № 413 "Deiaki pytannia udoskonalennia upravlinnia v sferi vykorystannia ta okhorony zemel silskohospodarskoho pryznachennia derzhavnoi vlasnosti ta rozporiadzhennia nymy" Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-%D0%BF#Text
6. Hans-Joachim Linke, Andriy Popov. Reorganization of Agricultural Land Leases as a Tool for Sustainable Land Use: Comparative Insights from Ukraine and Germany. Available at: https://mdpi.com/2073-445X/14/11/2261
7. Vasyl Kvartiuk, Eduard Bukin, Thomas Herzfeld. For whoever has will be given more? Land rental decisions and technical efficiency in Ukraine. UPL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264837724002898
8. Ihor Kravtsov, Yuliia Shyshka. Yak zemelnyi moratorii robyt ukraintsiv bidnymy. Available at: https://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelne-agrarne-pravo/yak-zemelniy-moratoriy-robit-ukrayinciv-bidnimi.html

9. Juan Carlo Intriago Zambrano. Block Farming: A new Farming Approach to Improve the Performance of Companies and Smallholder Farmers. Available at: https://farmfitinsightshub.org/resources/block-farming-a-new-farming-approach-to-improve-the-performance-of-companies-and-smallholder-farmers
10. Block Farms. Available at: https://idh-playbook.s3.eu-central-1.amazonaws.com/farmfit-playbook/assets/G3ebRYgi/idh_ffi_blockfarms_2-9_corr_3.pdf
11. ABAAS SDM Case Report. Available at: https://www.idhsustainabletrade.com/uploaded/2020/10/201030-ABAAS-SDM-case-report-PUBLIC-version.pdf
12. Daryna Pshenychna. Prodaty abo zdaty v orendu: iakyi variant vyhidnishyi dlia zemelnykh paiv. Available at: https://24tv.ua/agro24/zemelniy-pay-vigidnishe-prodati-zdavati-orendu_n3079719
13. Zemelnyi pai 2026: orenda, prodazh, tsiny, podatky, oformlennia. Available at: https://atocentr.sumy.ua/?p=14365
14. Vyznacheno, skilky zemlevlasnykiv samotuzhky obrobliat pai. Available at: https://superagronom.com/news/10894-viznacheno-skilki-zemlevlasnikiv-samotujki-obroblyat-payi
15. Vasyl Roztropa. Yak ahrokholdynhy «zabyraiut» pai na desiatky rokiv: advokaty rozkryly prykhovani skhemy. Available at: https://24tv.ua/agro24/riziki-dogovoriv-orendi-zemli-agroholdingami-yak-zahisti-ti-pay_n3097033
16. Vitalii Nazarenko. Ahrokholdynh vidmovliaietsia platyty paiovykam i posylaie ikh do sudu. Available at: https://che.cn.ua/index.php/economy/item/719-ahrokholdynh-vidmovliaietsia-platyty-paiovykam-i-posylaie-ikh-do-sudu/
17. Andrii Martyn. Shchob Zemelnyi bank buv ne lyshe instrumentom heneratsii dokhodu, potribno hnuchkishe pidkhodyty do rozmiru lotiv. Available at: https://agropolit.com/interview/1067-andriy-martin-schob-zemelniy-bank-buv-ne-lishe-instrumentom-generatsiyi-dohodu-potribno-gnuchkishe-pidhoditi-do-rozmiru-lotiv
18. Shcho take stale silske hospodarstvo? Available at: http//kuhn.ua/ahrarni-innovatsiyi/typy-silskoho-hospodarstva/stale-silske-hospodarstvo/stale-silske-hospodarstvo-vyznachennya-arhumentovanoyi-modeli-vyrobnytstva#:~:text=%D0%92%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1
19. Farms and farmland in the European Union – statistics. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Farms_and_farmland_in_the_European_Union_-_statistics
20. Pershi fermery Ukrainy dosi ne mozhut oformyty zemliu, iaku obrobliaiut iz 1990-kh. Available at: https://agronews.ua/news/pershi-fermery-ukrayiny-dosi-ne-mozhut-oformyty-zemlyu-yaku-obroblyayut-iz-1990-h/
21. Kalinchyk M. V., Mohylnyi O. M. Matviienko A. P. (2024). Druhyi etap vidkryttia rynku selianskykh zemel v Ukraini: naslidky dlia staloho rozvytku ahrarnoho vyrobnytstva i silskykh terytorii. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no 2 (273), pp. 34–44.
22. Yaroshchuk O., Bilousova N. Vuzke horlechko ukrainskykh portiv, abo Yak ne zhnoity rekordni vrozhai. Available at: https://agropolit.com/spetsproekty/317-vuzke-gorlechko-ukrayinskih-portiv-abo-yak-ne-zgnoyiti-rekordni-vrojayi
23. Osvoiennia rynku i rynkovykh vidnosyn v ahropromyslovomu kompleksi Ukrainy (Materialy ukrainsko-nimetskoho seminaru ekonomisti ahrarnykiv, Kyiv, 15-22 zhovtnia 1991 r.). Kyiv: UkrINTEI, 1992. 252 s.
24. Kalinchyk M. V. (1997). Naukovi osnovy ekonomichnoi adaptatsii silskoho hospodarstva do navkolyshnoho seredovyshcha. Kyiv: Ahropromsystema, 263 s.; S. 112.
25. Mertvi sela Ukrainy: reitynh rehioniv za kilkistiu vymyraiuchykh sil (spysky). Available at: https://zemliak.com/reityngy/1389-mertvi-sela-ukrajini-reyting-regioniv-za-kilkistyu-vimirayuchih-sil-spiski
26. Serhii Konovalov. Kliuchovi umovy stvorennia fermerskoho hospodarstva. Available at: https://zemfond.net/post/kliuchovi-umovy-stvorennia-fermerskoho-hospodarstva

INNOVATIONS IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE ECONOMY: SPECIFICS OF UKRAINE'S EUROPEAN DEVELOPMENT VECTOR

Anna Rebryna
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Marketing Department
Kyiv National University of Trade and Economics
Hlib Dmytriiv
Postraduate Student
Private Higher Education Establishment "European University"
Yurii Sydorenko
Postraduate Student
Private Higher Education Establishment "European University"

Summary. The article examines innovative pathways for the development of Ukraine's agricultural sector in the context of European integration and the sustainable development of rural areas. It analyses the consequences of land reform, transformations in land use, the concentration of land resources, declining rural employment, and the limited access of land-share owners to finance, agricultural machinery, advisory services, logistics infrastructure, and organised markets. It has been established that the export-oriented raw-material specialisation of agricultural production, the dominance of lease-based land use, and the insufficient development of processing industries do not fully ensure social inclusion, adequate household incomes, or the balanced use of natural resources. International experience with block farming is summarised as an organisational and economic model that combines economies of scale with the participation of small-scale producers, technological support, contractual relations, and guaranteed product marketing. The feasibility of establishing innovative agricultural production and logistics blocks in Ukraine is substantiated on the basis of the voluntary consolidation of land plots without terminating private ownership rights. The proposed model provides for the shared use of machinery, precision agriculture, digital monitoring, advisory support, and the development of storage, post-harvest handling, processing, and logistics facilities. Its implementation will contribute to increasing the incomes of land-share owners, creating employment opportunities, developing family farming, producing higher value-added products, and aligning Ukraine's agricultural sector more closely with European principles of sustainable, innovative, and inclusive development.

Keywords: innovations, agricultural sector, European integration, sustainable development, rural areas, land shares, family farming, block farming, production and logistics integration, agricultural cooperation, agricultural logistics, inclusive land use.

Дата надходження статті: 17.08.2026
Дата прийняття статті до публікації: 25.09.2026
Дата публікації статті: 03.11.2026